

กำไรต่อหุ้น : ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

(Earning Per Share : For Decision Making)

อังสนา ศรีประเสริฐ *

บทคัดย่อ

การลงทุนในกิจการทั่ว ๆ ไป ผู้ลงทุนต้องมีข้อมูลที่มากพอ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ เช่น การลงทุนในหุ้นกู้ หรือการนำเงินให้กิจการอื่นกู้ยืม ผู้ลงทุนจะได้ผลตอบแทนในรูปของดอกเบี้ย สำหรับการลงทุนโดยการซื้อหุ้นสามัญ ผู้ลงทุนไม่ทราบอัตราผลตอบแทนเพื่อนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจ ดังนั้น ในมาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 38 จึงได้กำหนดให้บริษัทต้องจัดทำกำไรต่อหุ้นในงบการเงิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้ต้องการลงทุนใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของกิจการสำหรับงวดต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นถึงวิธีการคำนวณกำไรต่อหุ้น สำหรับกิจการที่มีโครงสร้างทุนทั้ง 2 แบบ คือ โครงสร้างทุนแบบง่าย และโครงสร้างทุนแบบซับซ้อน เพื่อให้ผู้ลงทุนได้ข้อมูลที่ครบถ้วน รวมถึงการเปิดเผยข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อกำหนดต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการคำนวณกำไรต่อหุ้น

Abstract

To have a good decision of investment, the investors should have sufficient and accurate information. For example, to investors in buying bonds or lending money, the investors shall receive accurate amount of interest for return. However, the investment such as buying stock in the stock market, the investors will not know the amount of return exactly. Thus the Accounting Standard No. 38 required that the company must show earning per share (E.P.S.) in financial statement. The objective of this standard is to help the investor using the financial statement as information to compare the operation results of company in each period. This article shows the method of E.P.S. both simple and complex structure. It is also included the disclosure of many conditions dealing with E.P.S.

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาบัญชีการเงิน คณะบัญชี และหัวหน้างานตรวจสอบภายในมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ความหมายและความสำคัญของกำไรต่อหุ้น

กำไรต่อหุ้น (Earning Per Share หรือ EPS) หมายถึง จำนวนเงินกำไรสำหรับงวดบัญชีหนึ่งๆ ซึ่งเป็นของผู้ถือหุ้นสามัญหนึ่งหุ้น การคำนวณกำไรต่อหุ้นจะแสดงเฉพาะส่วนของผลตอบแทนที่เป็นของหุ้นสามัญเท่านั้น จำนวนเงินที่คำนวณได้จะใช้เป็นเครื่องวัดผลการดำเนินงาน เพื่อให้ทราบว่าในงวดเวลาหนึ่ง ๆ ผู้ถือหุ้นสามัญจะได้รับผลตอบแทนเท่าไร อัตรากำไรต่อหุ้นหรือผลตอบแทนต่อหุ้นสามัญ จะมีผลต่อราคาซื้อขายหุ้น และจะใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจตลอดจนใช้ในการประเมินประสิทธิภาพ การทำงานของฝ่ายบริหาร

การคำนวณกำไรต่อหุ้นจะทำเฉพาะหุ้นสามัญเท่านั้น จะไม่คำนวณกำไรต่อหุ้นบุริมสิทธิ เพราะหุ้นบุริมสิทธิได้กำหนดผลตอบแทนในอัตราที่แน่นอนแล้ว รวมทั้งกำหนดเงื่อนไขพิเศษในเรื่องผลตอบแทนไว้แล้ว เช่น หุ้นบุริมสิทธิ 8% ชนิดสะสม หรือหุ้นบุริมสิทธิ 6% ชนิดร่วมรับเป็นต้น

เนื่องจากความสำคัญของกำไรต่อหุ้นดังกล่าว มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 38 เรื่อง “กำไรต่อหุ้น” ของสมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย กำหนดให้ถือปฏิบัติกับกิจการทุกแห่งที่มีหุ้นสามัญหรือหุ้นสามัญเทียบเท่า ต้องแสดงข้อมูลกำไรต่อหุ้นในงบกำไรขาดทุนทุกงวดถึงแม้ในงวดบัญชีนั้นกิจการจะมีผลขาดทุนก็ตาม ต้องแสดงเป็นผลขาดทุนต่อหุ้นด้วย การแสดงข้อมูลจะแสดงต่อท้ายยอดกำไรสุทธิของกิจการ ถ้ากิจการมีรายการพิเศษต้องแสดงกำไรต่อหุ้นหลังรายการ พิเศษด้วย

การคำนวณกำไรต่อหุ้น

การคำนวณกำไรต่อหุ้น คือ การนำกำไรสุทธิหรือขาดทุนสุทธิที่เกิดขึ้นในแต่ละงวดมาหารด้วยจำนวนถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักของหุ้นสามัญที่มีอยู่ในมือบุคคลภายนอก ในกรณีที่กิจการมีหุ้นบุริมสิทธิ การคำนวณหากำไรต่อหุ้นต้องแบ่งส่วนที่เป็นของหุ้นบุริมสิทธิก่อน

นอกจากนี้ การคำนวณกำไรต่อหุ้นต้องพิจารณาถึงโครงสร้างทุนของกิจการ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. โครงสร้างทุนแบบง่าย (Simple Capital Structure) หมายถึง โครงสร้างบริษัทที่มีหุ้นบุริมสิทธิหุ้นสามัญเพียงชนิดเดียว ไม่มีหุ้นสามัญเทียบเท่า
2. โครงสร้างทุนแบบซับซ้อน (Complex Capital Structure) หมายถึง โครงสร้างบริษัทที่มีหุ้นบุริมสิทธิหุ้นสามัญ และหุ้นสามัญเทียบเท่า ซึ่งจะมีผลทำให้กำไรต่อหุ้นลดลง

ตามมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 38 กำหนดว่า “หุ้นสามัญเทียบเท่า หมายถึง เครื่องมือทางการเงินหรือสัญญาที่อาจทำให้ผู้ถือได้รับสิทธิในหุ้นสามัญ”

หุ้นสามัญเทียบเท่า ได้แก่

1. ตราสารหนี้ หรือตราสารทุนที่สามารถแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้
2. ใบสำคัญแสดงสิทธิและสิทธิที่จะซื้อหุ้นได้

3. ผลประโยชน์ที่พนักงานจะได้รับในรูปของหุ้นสามัญซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลตอบแทนจากการปฏิบัติงานหรือโดยการซื้อหุ้นที่จะให้กับพนักงาน

4. เงื่อนไขในสัญญาที่ทำให้บริษัทต้องออกหุ้นสามัญ

การคำนวณกำไรต่อหุ้นในโครงสร้างทุนแบบง่าย

บริษัทที่มีโครงสร้างทุนแบบง่าย ต้องคำนวณ กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (Basic Earnings Per Share) เป็นการคำนวณกำไรต่อหุ้นของกำไรก่อนรายการพิเศษ รายการพิเศษ และกำไรสุทธิหลังรายการพิเศษ สูตรในการคำนวณกำไรต่อหุ้นแสดงได้ดังนี้

1. กิจการมีหุ้นสามัญชนิดเดียว

$$\text{กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน} = \frac{\text{กำไรสุทธิหรือขาดทุนสุทธิสำหรับงวด}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญที่มีอยู่ในมือบุคคลภายนอกถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก}}$$

2. กิจการมีหุ้นบุริมสิทธิและหุ้นสามัญ การคำนวณกำไรต่อหุ้นสามัญต้องหักเงินปันผลตามสิทธิของหุ้นบุริมสิทธิ แล้วจึงนำมาเฉลี่ยให้หุ้นสามัญ

$$\text{กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน} = \frac{\text{กำไรสุทธิหรือขาดทุนจากการดำเนินงาน} - \text{เงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญที่อยู่ในมือบุคคลภายนอกถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก}}$$

กำไรหรือขาดทุนสุทธิที่ใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน ต้องเป็นผลจากการดำเนินงานตามปกติในงวดบัญชี ซึ่งไม่รวมรายการพิเศษที่เกิดในงวดบัญชีนั้น ๆ ในกรณีที่กิจการมีหุ้นบุริมสิทธิต้องนำเงินปันผลในส่วนที่เป็นของหุ้นบุริมสิทธิมาหักออกจากกำไรสุทธิ ถ้าผลการดำเนินงานเป็นขาดทุนสุทธิให้นำมาบวกกับผลขาดทุนสุทธิ

การคำนวณเงินปันผลของหุ้นบุริมสิทธิที่จะนำมาหักจากกำไรขาดทุนสุทธิสำหรับงวดได้แก่เงินปันผลของหุ้นบุริมสิทธิชนิดไม่สะสมที่มีการประกาศจ่ายในงวดบัญชีนั้น และจำนวนเงินปันผลสำหรับงวดของหุ้นบุริมสิทธิชนิดสะสมที่ระบุในสัญญา ไม่ว่าจะมีการประกาศจ่ายเงินปันผลในระหว่างงวดหรือไม่ ทั้งนี้ต้องไม่รวมเงินปันผลของงวดบัญชีก่อน ๆ ที่นำมาจ่ายในงวดบัญชีปัจจุบัน

จำนวนหุ้นสามัญที่ใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน หมายถึง จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่ถือโดยบุคคลภายนอก โดยต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงจำนวนหุ้นในระหว่างงวด ซึ่งได้แก่ การออกจำหน่ายหุ้น การจ่ายหุ้นปันผล การรวมหุ้น การแบ่งแยกหุ้น รวมถึงการซื้อหุ้นคืนในระหว่างงวด ให้คำนวณจำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักตามระยะเวลา สรุปการคำนวณจำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก โดยผลของการเปลี่ยนแปลงเป็น 2 กรณี คือ

1. การออกหุ้นสามัญเพิ่ม และการซื้อหุ้นสามัญคืนมาในระหว่างงวดบัญชี ให้นับระยะเวลาการเปลี่ยนแปลง เพื่อคำนวณจำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก ตั้งแต่วันที่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ตัวอย่าง ในวันต้นงวด 1 มกราคม 25X5 กิจการมีหุ้นสามัญในมือบุคคลภายนอก 15,000 หุ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีดังนี้

1 เมษายน	ออกจำหน่ายหุ้น	5,000 หุ้น
1 กรกฎาคม	ออกจำหน่ายหุ้น	3,000 หุ้น
1 ตุลาคม	ซื้อหุ้นคืนมา	4,000 หุ้น

การคำนวณจำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักมีดังนี้

วันที่	จำนวนหุ้น	อัตราส่วนของระยะเวลาดังตั้ง วันเกิดรายการจนถึงวันสิ้นปี	จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก
1 ม.ค. 25X5	15,000	$\frac{12}{12}$	15,000
1 เม.ย. 25X5	5,000	$\frac{9}{12}$	3,750
1 ก.ค. 25X5	3,000	$\frac{6}{12}$	1,500
1 ต.ค. 25X5	(4,000)	$\frac{3}{12}$	(1,000)
จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก			19,250

2. การแตกหุ้น การรวมหุ้น หรือการจ่ายหุ้นปันผล ให้อัตราระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ตั้งแต่วันเริ่มต้นของงวดบัญชีนั้น คำนวณได้ดังนี้

ตัวอย่าง กิจการแห่งหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงหุ้นสามัญในระหว่างปี 25X4 ดังนี้

1 มกราคม	หุ้นสามัญยกมา	15,000 หุ้น
1 มีนาคม	แบ่งแยกหุ้นสามัญจากเดิม 1 หุ้นเป็น 2 หุ้นใหม่	
1 เมษายน	ออกจำหน่ายหุ้นสามัญ	5,000 หุ้น
1 สิงหาคม	จ่ายปันผลหุ้นสามัญ 20 %	
1 พฤศจิกายน	ออกจำหน่ายหุ้นสามัญ	3,000 หุ้น

การคำนวณจำนวนหุ้นสามัญด้วยเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก มีดังนี้

วันที่	จำนวนหุ้น	อัตราส่วนของระยะเวลา ถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก	จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก
1 ม.ค. 25X4	15,000	$\frac{12}{12}$	15,000
1 มี.ค. 25X4	15,000	$\frac{12}{12}$	15,000
1 เม.ย. 25X4	5,000	$\frac{9}{12}$	3,750
1 ส.ค. 25X4	6,000	$\frac{12}{12}$	6,000
1 พ.ย. 25X4	3,000	$\frac{2}{12}$	500
จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก			40,250

การแสดงกำไรต่อหุ้น ในกรณีที่กิจการมีรายการพิเศษเกิดขึ้นในระหว่างงวดบัญชีนั้น ต้องแยกแสดงการคำนวณกำไรต่อหุ้นในส่วนที่เป็นกำไรจากการดำเนินงานตามปกติและรายการพิเศษดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง ณ วันที่ 31 ธันวาคม 25X4 บริษัท บั๊กกลางบิ่ง จำกัด มีกำไรสุทธิจากการดำเนินงานปกติ จำนวน 1,200,000 บาท และมีหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่อยู่ในมือบุคคลภายนอก จำนวน 1,000,000 หุ้น

การแสดงข้อมูลในงบกำไรขาดทุนแสดงได้ดังนี้

บริษัท บั๊กกลางบิ่ง จำกัด
งบกำไรขาดทุน (บางส่วน)
สำหรับปี สิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม 25X4

กำไรสุทธิ	1,200,000	บาท
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (1,200,000 / 1,000,000)	<u>1.2</u>	บาท

สมมติ ในระหว่างปี 25X4 กิจการมีกำไรสุทธิจากการขายที่ดิน 1,000,000 บาท กิจการเสียภาษีเงินได้ในอัตรา 30% การแสดงข้อมูลกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน แสดงได้ดังนี้

บริษัท บัวกลางบึง จำกัด
งบกำไรขาดทุน (บางส่วน)
สำหรับปี สิ้นสุดวันที่ 31 ธันวาคม 25X4

กำไรสุทธิก่อนรายการพิเศษ	1,200,000	บาท
รายการพิเศษ :		
รายการกำไรจากการขายที่ดิน(สุทธิหลังภาษีเงินได้)	700,000	บาท
กำไรสุทธิ	<u>1,900,000</u>	บาท
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน :		
กำไรก่อนรายการพิเศษ	1.20	บาท
รายการพิเศษ	<u>0.70</u>	บาท
กำไรสุทธิ	<u>1.90</u>	บาท

การแยกแสดงรายการพิเศษจะช่วยให้ผู้ใช้งบการเงินได้ทราบถึงผลกระทบของรายการพิเศษอย่างชัดเจน เพราะรายการพิเศษจะไม่มีผลต่อการตัดสินใจ เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการบริหารงานตามปกติ และอาจไม่เกิดขึ้นในทุกงวดบัญชี

การคำนวณกำไรต่อหุ้นในโครงสร้างทุนแบบซับซ้อน

โครงสร้างทุนแบบซับซ้อน หมายถึง โครงสร้างที่มีหุ้นสามัญเทียบเท่า ซึ่งจะมีผลทำให้จำนวนหุ้นเพิ่มขึ้น ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน กิจการไม่ได้คำนึงถึงผลในการปรับลดของหุ้นสามัญเทียบเท่า ดังนั้น กิจการต้องคำนวณกำไรต่อหุ้นที่เกิดจากผลกระทบของหุ้นสามัญเทียบเท่า ซึ่งเรียกว่า “กำไรต่อหุ้นปรับลด” (Diluted Earnings Per Share)

วิธีการ กิจการต้องคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลดให้สอดคล้องกับการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน โดยคำนึงถึงผลกระทบของหุ้นสามัญเทียบเท่าปรับลดทั้งสิ้นที่อยู่ในมือบุคคลภายนอก ระหว่างงวด ผลกระทบนี้จะมีความสำคัญต่อผู้ใช้งบการเงินอย่างมาก เมื่อกิจการมีโครงสร้างทุนแบบซับซ้อนต้องแสดงทั้งกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน และกำไรต่อหุ้นปรับลด

การคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด จะคำนวณแยกเป็นกำไรก่อนรายการพิเศษ รายการพิเศษ และกำไรสุทธิ เช่นเดียวกับกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน

กำไรที่ใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด

ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด กิจการต้องนำกำไรสุทธิหรือขาดทุนสุทธิ ส่วนที่เป็นของหุ้นสามัญมาปรับปรุงด้วยผลกระทบจากหุ้นสามัญเทียบเท่า เมื่อมีการแปลงหุ้นสามัญเทียบเท่าเป็นหุ้นสามัญ รายการที่เป็นเงินปันผลหรือดอกเบี้ย รวมทั้งรายได้และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่อาจเกิดจาก

หุ้นสามัญเทียบเท่าจะไม่เกิดขึ้นอีก ดังนั้น ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลดกิจการจึงต้องปรับปรุงกำไรสุทธิที่เป็นของหุ้นสามัญด้วยเงินปันผล(ของหุ้นบุริมสิทธิ์ที่แปลงสภาพ)และดอกเบี้ยจ่าย(ของหุ้นกู้ที่แปลงสภาพ) ซึ่งกิจการสามารถประหยัดได้เนื่องจากหุ้นสามัญเทียบเท่า ทั้งนี้ รวมถึงค่าธรรมเนียม ส่วนเกินและส่วนลดมูลค่าที่บันทึกบัญชีไว้ จำนวนที่นำมาปรับปรุงกำไรสุทธิต้องเป็นยอดสุทธิหลังหักภาษีเงินได้(ถ้ามี)ของรายการนั้น ๆ แล้ว

จำนวนหุ้นสามัญที่ใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด

บริษัทที่มีโครงสร้างทุนแบบซับซ้อน จำนวนหุ้นสามัญที่ใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด จะใช้จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก(เช่นเดียวกับวิธีกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน) บวกด้วยจำนวนหุ้นสามัญที่กิจการต้องออกเมื่อมีการแปลงหุ้นสามัญเทียบเท่า แม้ว่าเงื่อนไขหรือเหตุการณ์ที่กำหนดไว้ยังไม่เกิดขึ้นก็ตาม โดยกิจการต้องสมมติว่าหุ้นสามัญเทียบเท่าได้แปลงเป็นหุ้นสามัญ ณ วันต้นงวด เว้นแต่ หุ้นสามัญเทียบเท่านั้นได้ออกให้ในระหว่างงวดจะสมมติว่าการเปลี่ยนแปลงหุ้นเกิดขึ้นในวันที่กิจการออกหุ้นสามัญเทียบเท่า

ข้อควรคำนึงในการคำนวณหาหุ้นสามัญเทียบเท่า

1. หุ้นสามัญเทียบเท่าซึ่งจะนำมารวมคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด ต้องเป็นหุ้นที่ทำให้กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานลดลง หุ้นสามัญเทียบเท่ารายการใด เมื่อสมมติว่ามีการแปลงหุ้นแล้ว ทำให้กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้น (เรียกว่า Antidilutive) จะไม่นำหุ้นสามัญเทียบเท่ารายการนั้น มาคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด

ตัวอย่าง บริษัทแห่งหนึ่ง มีหุ้นกู้ 6% มูลค่า 1,000,000 บาท สามารถแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้ 10,000 หุ้น ในปีปัจจุบัน กิจการมีกำไรสุทธิจำนวน 200,000 บาท จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก ณ วันสิ้นงวด เท่ากับ 100,000 หุ้น อัตราภาษีเงินได้ 30%

กำไรสุทธิ	200,000 บาท	จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก	100,000 หุ้น
<u>บวก</u> ดอกเบี้ย(เมื่อแปลงสภาพ)		<u>บวก</u> จำนวนหุ้นที่เกิดจากการสมมติว่า	
(6% X 1,000,000)X(1-0.3)	42,000 บาท	แปลงสภาพ	10,000 หุ้น
	<u>242,000 บาท</u>	จำนวนหุ้นสามัญและหุ้นสามัญเทียบเท่า	<u>110,000 หุ้น</u>

$$\text{กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน} = 200,000 / 100,000 = 2.00 \text{ บาท/หุ้น}$$

$$\text{กำไรต่อหุ้นปรับลด} = 242,000 / 110,000 = 2.20 \text{ บาท/หุ้น}$$

กำไรต่อหุ้นปรับลดสูงกว่ากำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน ดังนั้น หุ้นสามัญเทียบเท่าจึงไม่มีผลต่อการตัดสินใจ ไม่จำเป็นต้องนำมาคำนวณในการหาจำนวนหุ้นสามัญเทียบเท่า

2. กิจการได้ออกใบสำคัญแสดงสิทธิที่จะเลือกซื้อหุ้น คำสั่งดังกล่าวมีผลทำให้กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานลดลง ต้องนำมาคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด โดยกิจการสมมติว่าผู้ถือใบมอบสิทธิดังกล่าวจะใช้สิทธิซื้อหุ้นสามัญ เมื่อราคาตามสิทธิ(ราคาที่ใช้สิทธิซื้อหุ้น)ต่ำกว่ามูลค่ายุติธรรมของหุ้นสามัญ และกิจการอาจนำเงินที่ได้จากการขายหุ้นสามัญเมื่อผู้ใช้สิทธิไปซื้อหุ้นสามัญจากบุคคลภายนอกกลับคืนมาด้วยมูลค่ายุติธรรม เพื่อนำมาใช้ในการแปลงหุ้น ถ้าจำนวนหุ้นทั้งสองเท่ากัน จะไม่มีผล แต่ถ้าจำนวนหุ้นสามัญที่ซื้อคืนมาน้อยกว่าจำนวนหุ้นสามัญที่กิจการต้องใช้ในการแปลงสภาพ กิจการต้องออกหุ้นสามัญเพิ่มเติม ซึ่งจะมีผลต่อกำไรต่อหุ้นปรับลด

“มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 38 ได้ให้ความหมายของมูลค่ายุติธรรม หมายถึง จำนวนเงินที่ผู้ซื้อและผู้ขายตกลงแลกเปลี่ยนสินทรัพย์กัน ในขณะที่ทั้งสองฝ่ายมีความรอบรู้และเต็มใจในการแลกเปลี่ยน และสามารถต่อรองราคากันได้อย่างเป็นอิสระในลักษณะของผู้ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกัน”

ตัวอย่าง สมมติว่า บริษัทได้ออกสิทธิซื้อหุ้นสามัญให้กับพนักงานจำนวน 3,000 หุ้น ในราคาตามมูลค่าหุ้นละ 50 บาท และมูลค่ายุติธรรม ณ วันสิ้นงวด เท่ากับหุ้นละ 60 บาท เมื่อใช้วิธีเทียบหุ้นสามัญซื้อคืนมาจำนวนหุ้นสามัญเทียบเท่า จำนวนได้ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{เงินสดที่ได้จากการใช้สิทธิซื้อหุ้น ณ วันสิ้นงวด} &= 3,000 \text{ หุ้น} \times 50 \text{ บาท} \\ &= 150,000 \text{ บาท} \\ \text{นำเงินสดที่ได้ไปซื้อหุ้นสามัญคืนมาในมูลค่ายุติธรรม ณ วันสิ้นงวด} & \\ &= 150,000 / 60 \text{ บาท} \\ &= 2,500 \text{ หุ้น} \end{aligned}$$

กิจการซื้อหุ้นคืนมา 2,500 หุ้น แต่ต้องออกหุ้นให้พนักงานตามสิทธิซื้อจำนวน 3,000 หุ้น ดังนั้น ต้องออกหุ้นสามัญเพิ่มเติม 500 หุ้น ในการคำนวณหากกำไรต่อหุ้นปรับลดต่อไป หรือคำนวณได้จากสูตร ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{จำนวนหุ้นที่ต้องออกเพิ่ม} &= \frac{\text{มูลค่ายุติธรรม} - \text{ราคาหุ้นสามัญที่ใช้สิทธิ}}{\text{มูลค่ายุติธรรม}} \times \text{จำนวนสิทธิ} \\ &= \frac{60 - 50}{60} \times 3,000 \\ &= \frac{10}{60} \times 3,000 = 500 \text{ หุ้น} \end{aligned}$$

สรุปได้ว่า ถ้าราคาหุ้นสามัญที่ใช้สิทธิซื้อต่ำกว่ามูลค่ายุติธรรม จะทำให้จำนวนหุ้นเพิ่มขึ้นซึ่งมีผลให้กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานลดลง ในทางตรงข้าม ถ้าราคาหุ้นสามัญที่ใช้สิทธิซื้อ มีราคาสูงกว่ามูลค่ายุติธรรม จะทำให้กิจการมีเงินที่จะซื้อหุ้นคืนมาได้มากขึ้น ซึ่งจะทำให้การคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้น จึงไม่จำเป็นต้องสมมติว่ามีการใช้สิทธิดังกล่าวในการคำนวณ หากกำไรต่อหุ้น

3. ในการพิจารณาว่าจำนวนหุ้นสามัญเทียบเท่ามีผลทำให้กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน เปลี่ยนแปลง ต้องแยกพิจารณาหุ้นสามัญเทียบเท่าที่ออกในแต่ละครั้งออกจากการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน และจะนำหุ้นสามัญเทียบเท่าที่ออกแต่ละครั้ง มาคำนวณผลกระทบต่อหุ้น และเรียงลำดับจากที่เพิ่มขึ้นน้อยที่สุดไปหามากที่สุด เพื่อปรับกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานให้ลดลงเต็มที่มากที่สุด

ตัวอย่าง บริษัทแห่งหนึ่งได้ออกจำหน่ายหุ้น 4 ครั้ง ซึ่งเป็นหุ้นที่สามารถแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้ ในวันสิ้นงวดกิจการมีผลการดำเนินงานสุทธิเท่ากับ 1,750,000 บาท และมีจำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยในมือบุคคลภายนอก 500,000 หุ้น

ข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงจากการแปลงสภาพหุ้นทั้ง 4 ครั้ง สรุปได้ดังนี้

	จำนวนหุ้นสามัญที่เพิ่มขึ้น	กำไรสุทธิที่เปลี่ยนแปลง	กำไรต่อหุ้นเพิ่มขึ้น
แปลงสภาพหุ้นที่ออกขายครั้งที่ 1	60,000	150,000	2.50 บาท / หุ้น
แปลงสภาพหุ้นที่ออกขายครั้งที่ 2	50,000	100,000	2.00 บาท / หุ้น
แปลงสภาพหุ้นที่ออกขายครั้งที่ 3	40,000	90,000	2.25 บาท / หุ้น
แปลงสภาพหุ้นที่ออกขายครั้งที่ 4	80,000	400,000	5.00 บาท / หุ้น

การจัดเรียงผลกระทบต่อกำไรต่อหุ้นปรับลด จะเรียงจากหุ้นที่ทำให้กำไรต่อหุ้นเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดแล้วจึงนำหุ้นที่มีผลให้กำไรต่อหุ้นเพิ่มขึ้นน้อยที่สุดไปคำนวณหากำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน

การคำนวณกำไรต่อหุ้นที่เปลี่ยนแปลงแสดงได้ดังนี้

กำไรสุทธิ	1,750,000.00	บาท	
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (1,750,000 / 500,000)			3.50บาท
ผลจากการแปลงสภาพหุ้นที่ขายครั้งที่ 2			
กำไรสุทธิ (1,750,000 + 100,000)	1,850,000.00	บาท	
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (1,850,000 / 550,000)			3.36บาท (ปรับลด)
ผลจากการแปลงสภาพหุ้นที่ขายครั้งที่ 3			
กำไรสุทธิ (1,850,000 + 90,000)	1,940,000.00	บาท	
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (1,940,000 / 590,000)			3.29บาท (ปรับลด)
ผลจากการแปลงสภาพหุ้นที่ขายครั้งที่ 1			
กำไรสุทธิ (1,940,000 + 150,000)	2,090,000.00	บาท	
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (2,090,000 / 650,000)			3.22บาท (ปรับลด)
ผลจากการแปลงสภาพหุ้นที่ขายครั้งที่ 4			
กำไรสุทธิ (2,090,000 + 400,000)	2,490,000.00	บาท	
กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (2,490,000 / 730,000)			3.41บาท (ปรับเพิ่ม)

จากการเปลี่ยนแปลงหุ้นที่ออกจำหน่ายในแต่ละครั้งจะมีผลต่อการคำนวณกำไรต่อหุ้น ซึ่งกิจการต้องนำมาเปรียบเทียบเพื่อคำนวณหากำไรต่อหุ้นปรับลด ยกเว้น หุ้นที่ออกจำหน่ายครั้งที่ 4 ไม่ต้องนำมาแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญเทียบเท่า เพราะมีผลทำให้กำไรต่อหุ้นปรับเพิ่ม

ตัวอย่าง การคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน และการคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด

โครงสร้างทุนของบริษัท การค้าไทย จำกัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม 25X4 มีดังนี้

หนี้สินระยะยาว :

หุ้นกู้แปลงสภาพ 8 % (ราคาตามมูลค่า หุ้นละ 100 บาท)	2,000,000
ตัวเงินจ่าย 10 %	<u>1,000,000</u>
รวมหนี้สินระยะยาว	3,000,000

ส่วนของผู้ถือหุ้น :

หุ้นบุริมสิทธิ ชนิดแปลงสภาพและสะสม 8% จดทะเบียน 100,000 หุ้น	
ราคาตามมูลค่าหุ้นละ 100 บาท ออกจำหน่ายและชำระราคาเต็มมูลค่าแล้ว 30,000 หุ้น	3,000,000
หุ้นสามัญ จดทะเบียน 500,000 หุ้น ราคาตามมูลค่าหุ้นละ 10 บาท	
ออกจำหน่ายและชำระเต็มมูลค่า 100,000 หุ้น	1,000,000
ส่วนเกินมูลค่า	1,000,000
กำไรสะสม	<u>8,500,000</u>
รวมหนี้สินและส่วนของผู้ถือหุ้น	<u>16,500,000</u>

ข้อมูลเพิ่มเติม

1. วันที่ 1 สิงหาคม 25X0 บริษัทออกใบแสดงสิทธิที่จะซื้อหุ้นสามัญของบริษัทจำนวน 50,000 หุ้นได้ในราคาหุ้นละ 30 บาท ในระหว่างปี 25X2 มูลค่ายุติธรรมต่อเฉลี่ยของหุ้นราคา 40 บาทต่อหุ้น ไม่มีการใช้สิทธิซื้อหุ้นสามัญในระหว่างปี 25X4
2. ในวันที่ 5 มกราคม 25X2 บริษัทออกหุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพชนิดสะสม 8% ในราคาตามมูลค่า หุ้นบุริมสิทธิแต่ละหุ้นสามารถแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้ 8 หุ้น
3. หุ้นกู้แปลงสภาพ 8% ออกจำหน่ายในระหว่างปี 25X1 ในราคาที่ไม่ผลต่าง หุ้นกู้สามารถแปลงสภาพได้ในอัตรา 1 หุ้นกู้ต่อ 8 หุ้นสามัญ
4. หุ้นสามัญตัวเฉลี่ยที่อยู่ในมือบุคคลภายนอก มีจำนวน 100,000 หุ้น
5. ไม่มีการประกาศจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิในปี 25X2
6. กำไรสุทธิสำหรับปี 25X2 จำนวน 1,800,000 บาท อัตราภาษีเงินได้ 30%
7. ในระหว่างปี 25X2 ไม่มีการแปลงสภาพหุ้นกู้ทุกชนิด

การคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน สำหรับปี 25X2

กำไรสุทธิสำหรับงวด 25X2	1,800,000.00	บาท
หัก เงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิชนิดสะสม (8% X 3,000,000)	<u>240,000.00</u>	บาท
กำไรสุทธิของหุ้นสามัญ	1,560,000.00	บาท
จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก	100,000	หุ้น
∴ กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน	15.60	บาท

การคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด มีดังนี้

การเปลี่ยนแปลงของกำไรสุทธิและจำนวนหุ้นสามัญเทียบเท่า สรุปได้ดังนี้

1. กิจการออกใบมอบสิทธิซื้อหุ้นสามัญ		
- กำไรสุทธิเปลี่ยนแปลง	-	บาท
- จำนวนหุ้นสามัญ :		
หุ้นสามัญออกให้ตามสิทธิ	50,000	หุ้น
หุ้นสามัญซื้อคืนมา (1,500,000 ÷ 40)	<u>(37,500)</u>	หุ้น
∴ ออกหุ้นเพิ่ม	<u>12,500</u>	หุ้น
2. หุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพ		
- กำไรสุทธิเปลี่ยนแปลง	-	บาท
- จำนวนหุ้นสามัญเพิ่มขึ้น (30,000 X 8)	240,000	หุ้น
3. หุ้นกู้แปลงสภาพ		
- กำไรสุทธิเปลี่ยนแปลง $(2,000,000 \times \frac{8}{100}) \times (1 - 0.30)$	112,000	บาท
- จำนวนหุ้นสามัญเพิ่มขึ้น (20,000 X 8)	160,000	หุ้น

การคำนวณกำไรต่อหุ้นปรับลด

กำไรสุทธิหลังการเปลี่ยนแปลงหุ้นสามัญเทียบเท่า	= 1,800,000 + 112,000
	= 1,912,000 บาท
จำนวนหุ้นสามัญและหุ้นสามัญเทียบเท่าทั้งสิ้น	= 100,000 + 12,500 + 240,000 + 160,000
	= 512,500 หุ้น
∴ กำไรต่อหุ้นปรับลด	= $\frac{1,912,000}{512,500}$
	= 3.73 บาท

จะเห็นได้ว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหรือใช้สิทธิในการแปลงสภาพต่าง ๆ จะมีผลทำให้จำนวนหุ้นสามัญเทียบเท่าเพิ่มขึ้น และส่งผลให้กำไรต่อหุ้นเปลี่ยนแปลงปรับลดจากหุ้นละ 15.60 บาท เป็นหุ้นละ 3.73 บาท ด้วยเหตุนี้ กิจการต้องเปิดเผยถึงผลกระทบดังกล่าว โดยการแสดงกำไรต่อหุ้นทั้ง 2 ต่อท้ายในงบกำไรขาดทุน เพื่อให้ผู้ใช้งบการเงินได้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเปรียบเทียบผลการดำเนินงาน

การเปิดเผยข้อมูล

กิจการต้องเปิดเผยข้อมูลดังต่อไปนี้

1. จำนวนกำไรที่ใช้เป็นตัวตั้งในการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน และกำไรต่อหุ้นปรับลด และการกระทบยอดจำนวนกำไรดังกล่าวให้เป็นกำไรหรือขาดทุนสุทธิสำหรับงวด กรณีที่กิจการมีหุ้นบุริมสิทธิ์ชนิดสะสมและกิจการยังไม่ได้ประกาศจ่ายเงินปันผล ต้องเปิดเผยให้ทราบว่า กำไรที่เป็นตัวตั้งนั้น ไม่รวมเงินปันผลของหุ้นบุริมสิทธิ์ชนิดไม่สะสมสำหรับงวดนั้น
2. จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่ใช้เป็นตัวหารในการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน และกำไรต่อหุ้นปรับลด และการกระทบยอดของจำนวนหุ้นสามัญดังกล่าว
3. กิจการอาจเปิดเผยข้อมูลเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ข้างต้น เช่น รายการพิเศษโดยอาจแสดงอยู่ในรูปของจำนวนต่อหุ้น ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการประเมินผลการดำเนินงาน

สรุป

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ลงทุนต้องการทราบผลตอบแทนจากการลงทุน การนำเงินฝากธนาคารหรือการนำเงินให้ผู้อื่นกู้ยืม ตลอดจนการซื้อหุ้นกู้ จะได้ผลตอบแทนในรูปของดอกเบี้ย ส่วนการลงทุนในรูปหุ้นบุริมสิทธิ์จะได้ผลตอบแทนในรูปของเงินปันผลซึ่งจะกำหนดอัตราไว้แน่นอน ดังนั้นถ้าต้องการลงทุนในหุ้นสามัญ ผู้ลงทุนควรมีข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเช่นกัน กำไรต่อหุ้นจึงเป็นข้อมูลที่สำคัญต่อผู้ที่ต้องการลงทุนในหุ้นสามัญ โดยสามารถใช้เป็นข้อมูลในการประมาณผลตอบแทนจากการลงทุน และเปรียบเทียบความสามารถในการดำเนินการของกิจการในรอบบัญชีต่าง ๆ ข้อมูลที่ดีต้องเป็นข้อมูลที่มีคุณภาพ และได้มาตรฐาน ดังนั้น มาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 38 จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการนำเสนอไปใช้ประกอบการตัดสินใจลงทุนต่อไป

บรรณานุกรม

พรศิริ คงแก้ว , เยาวลักษณ์ ไพฑูรย์ . 2544 . การบัญชีชั้นกลาง 2. กรุงเทพมหานคร : ธนา เพรส แอนด์ กราฟฟิกส์ .

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย . 2542 . มาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 38 กำไรต่อหุ้น . กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลิฟวิง.

สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย . 2538 . ศัพท์บัญชี . พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลิฟวิง.

Kieso , Donald E. , Weygandt , Jerry J. . 1998 . Intermediate Accounting. 9th ed. John Wiley & Sons . Inc. .